

Sklanjatvene paradigme samostalnikov v Bohoričevi slovnici v primerjavi z dejanskim stanjem v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja

Metod Čepar

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša,
Novi Trg 4, SI 1000 Ljubljana, metod.cepar@zrc-sazu.si

V članku so obravnavane sklanjatvene paradigme samostalnikov, kot jih navaja Adam Bohorič v svoji slovnici iz leta 1584. Deli jih na tri dele: *oča*, *mati* in *pismo*. Pod vsako paradigmo sledi njen opis in seznam samostalnikov (in pridevnikov), ki naj bi se sklanjali na tak način. V primerjavi s splošnim stanjem v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja se nakazana paradigma večinoma ujema, prihaja pa tudi do različnih odstopanj.

Der Beitrag behandelt Deklinationsparadigmen der Substantive in der Grammatik von Adam Bohorič aus dem Jahr 1584. Drei Paradigmen werden unterschieden: Deklination der Maskulina (*oča*), Deklination der Feminina (*mati*) und Deklination der Neutra (*pismo*). Jedes Paradigma wird beschrieben und mit einer Liste entsprechender Substantive (bzw. Adjektive) ergänzt. Im Wesentlichen stimmen die Paradigmen von Bohorič mit der slowenischen Standardsprache des 16. Jahrhunderts überein, obgleich auch Abweichungen und Unterschiede bemerkbar sind.

Ključne besede: zgodovinsko jezikoslovje, oblikoslovje, samostalniška sklanjatev, slovenščina 16. stoletja

Schlüsselwörter: historische Sprachwissenschaft, Morphologie, substantivische Deklination, Slowenisch des 16. Jahrhunderts

Uvod

Bohoričeva slovnica *Arcticae horulae succisivae* iz leta 1584, spisana v latinščini, nam je poznana kot prva slovnica slovenskega jezika. Po besedah avtorja je njen namen predvsem usvajanje pravopisnih pravil. Delo je namenjeno kranjskim, štajerskim in koroškim veljakom, ki naj bi, ko bi pravila usvojili, ta naučili tudi svoje podložnike. Tako bi mogli tudi oni sami brati *Sveto pismo*. Prav to je bil glavni namen avtorja.¹ S svojim delom je Adam Bohorič želel dokazati, da je slovenščina kultiviran jezik, ki se ga da opisati z enakimi slovničnimi kategorijami

¹ Mladi veljaki in bodoči izobraženci slovenskega rodu, ki jim je delo v posvetilu namenjeno, se bodo z njeno pomočjo izurili v omikanem in pravilnem pisanju ter branju slovenščine. Ko bodo enkrat prevzeli funkcije svojih očetov, pa bodo s svojim jezikovnim znanjem skrbeli

kot latinščino. To je bila v tistih časih ustaljena praksa. Kljub temu pa Bohorič piše, da se zaveda odstopanj, ki obstajajo med kranjskim in latinskim jezikom. Če bi nanje pokazal, bi bralce razočaral, saj bi bilo videti, da slovenščina nima prave slovnice (Ahačič 2007: 71). Na straneh 46–63 obravnava sklanjatev samostalnikov, in sicer samostalnike moškega spola (Paradigma *Maſculini Generis*), ženskega spola (PARADIGMA *generis foeminini*) in srednjega spola (PARADIGMA *generis Neutri*).

Moški spol

Najprej je obravnavana paradigma moškega spola z vzorčnim primerom *oča*:²

	Singularis Numerus ³	Dualis Numerus	Pluralis Numerun
N.	<i>Ozha</i> ⁴	<i>Ozheta</i>	<i>Ozheti, ozhovi</i>
G	<i>Ozheta</i>	<i>Ozhetov, ozhet</i> , ⁵ <i>ozhov</i>	<i>Ozhetih, ozhetov, ozhet, ozhov</i> ⁶
D.	<i>Ozhetu</i>	<i>ozhetama, ozhetma</i> ⁷	<i>Ozhetom</i>
Acc.	<i>Ozheta</i>	<i>ozheta</i>	<i>Ozhete</i>
V.	<i>ozha</i>	<i>ozheta</i>	<i>Ozheti, Ozhovi</i>
Abl.	od <i>ozheta</i>	od <i>ozhetov, ozhet, ozhov</i> ⁸	od <i>ozhetih, ozhetov, ozhet, ozhov</i>

tudi za širjenje elementarnega jezikovnega znanja med svojimi podložniki in drugimi neplemenitimi ljudmi.» (Ahačič 2015)

² Vidimo, da se ne moremo strinjati z Ramovšem, ki v članku *Deklinacija slovenskega imena očā-ōče* < *отць* trdi: »Kadar in koder se naše ime sklanja v singularu kot žensko deblo na *a-*, tam se sklanja, vsaj sprva, v pluralu kot moško *u-*deblo: nom *očēvi* [...] za kar prim. [...] *ozhovi* Boh. 47« (Ramovš 1923, 394). Kot vidimo ima Bohorič v ednini sklanjatev popolnoma ojevsko, v množini pa je lahko z ujevskimi elementi (podaljšava osnove). Podobno opaža tudi Metka Furlan: »Sklanjatvenemu vzorcu sodobnega samostalnika *oče očeta* ustreza v protestantskih besedilih 16. stoletja vzorec *oča očeta*.« (Furlan 2016: 29)

³ Vse oznake v tabeli so prepisane tako, kot jih navaja Bohorič vključno z napako Numerun namesto Numerus. Razlaga kratic: N. = nominativ (imenovalnik), G. = genitiv (rodilnik), D. = dativ (dajalnik), Acc. = akuzativ (tožilnik), V. = vokativ (zvalnik), Abl. ablativ (ločilnik), Singularis Numerus = ednina, Dualis Numerus = dvojina in Pluralis Numerun = množina. Ablativ – ločilnik – je sklon, ki izraža izhodišče ali odmikanje in ga v slovenščini navadno nadomeša ali rodilnik (ab *patre* = od očeta) ali orodnik (cum *patre* = z očetom).

⁴ Kot relevantne končnice dojemam Red *-a*, Ded *-u*, Ted *-a*, Idv *-a*, Rdv *-ov*, Ddv *-ma*, Tdv *-a*, Imn *-i*, Rmn *-ov*, Dmn *-om*, Tmn *-e*.

⁵ »ozhet per apocopen, per ſyncopen ozhov« (BH 1584, 47); tj. lahko se izpusti končnica *-ov* (*očet*) ali vmesna podaljšava osnove *-et-* (*očov*).

⁶ Za obliki *očet* in *očov* velja enako kot v dvojini.

⁷ »per contractionem ozhetma« (BH 1584, 47); tj. po skrajšavi.

⁸ Velja enako kot pri rodilniku.

V opažanjih (Obferuationes) avtor za paradigmo navaja, da sta imenovalnik in zvalnik povsod enaka. Rodilnik, tožilnik in ločilnik ednine so enaki. V dvojini so enaki imenovalnik, tožilnik, zvalnik ter rodilnik in ločilnik. Nato navaja, da bo ta primer zadostoval za pravilo pri samostalniki moškega spola. Sledijo primeri, ki imajo naveden tudi rodilnik.⁹

Dejansko je s sodobnega stališča vprašljiva že besednovrstna razporeditev, saj so med samostalniki navedeni tudi pridevniki (*bežeč*,¹⁰ *bogat*, *brz*, *cartan*, *deležni*, *divji*, *enak*, *gibečen*, *gladek*, *glih*, *gnadljiv*, *grizeč*, *grozovit*, *gumi*, *hiter*, *klafast*, *kradljiv*, *kratek*, *krotak*, *krhek*, *lagak*, *lahki*, *ljubezniv*, *meden*, *milostliv*, *mlad*, *močan*, *moder*, *navidljiv*, *nedolžen*, *neojster*, *nesrečen*, *obel*, *plemenit*, *potreben*, *požrešen*, *pregnan*, *prešeren*, *prhek*, *reven*, *sladak*, *slep*, *srečen*, *star*, *stari*, *subtil*, *svojovaljen*, *težak*, *top*, *trorig*, *vragljiv*, *zdrav*, *žalosten*, *žlahten*). Poleg enobesednih primerov so navedene tudi zveze (*božji strah*, *hišni malik*, *kir ne premore*, *kir pilde dela ali zrezuje*, *kraj morja*, *kratek zapopadek*, *lesni črv*, *meh iz vusenja*, *mekak flašter*, *nikar enak*, *port pri morju*, *pregnan iz dežele*, *punt čez gosposčino*, *rihtni stol*, *slep na enem očesu*, *val na vodi*, *živ ogel*). Pojavljajo se tudi iztočnice ženskega spola (*harta*, *zaveza*, *žlahta*, *žerjavica*). Abecedni red ni vedno upoštevan, ker so sopomenke navedene skupaj.¹¹

A

ajfrar, ja, Zelotes, aiffrerer.
Navidliv, iga, idem.
Antverhar, ja, Faber, Handtwercker.
Aring, a, Halce, Hering.
Artizh, a, collis, Hügel.
Hribèz,¹² bza, idem.
Arzat, a, Medicus, Artzt.

B

Bebèr, bra, Fiber, caftor, Biber.
Bèrs, iga, velox, schnell.
Hiter, triga, idem.
Befednik, a, orator, Redner.

Beshézh, iga, Fugax, flüchtig.
Beteg, a, dolor, schmerz.
Betesh, a, idem.
Birizh, a, ftator, Stadtknecht.
Bogat, iga, dives, locuples, Reich.
Bokál, a, poculum, Becher.
Boshji, Strah, ga, a, pietas, Gottforcht.
Brat, a, Frater, Bruder.
Britfar, ja, Tonfor, sherer.
Britof, a, coemiterium, Kirchhoff.
Bushèz, shza, mendicus, Betler.

C

Ceffar, ja, Caefar, Keifer.

⁹ »hoc paradigma unum pro multis alijs Masculinis, fatis erit pro regula. Seqvuntur plura exempla, CarniolatinoGermanica, vbi formatio genitivi, fubinde addita est« (BH 1584, 47).

¹⁰ Primeri so prečrkovani v gajico, v originalu so navedeni v prepisu seznama spodaj.

¹¹ »Nato poda celo deklinacijo tako malo srečno izbranega samostalnika kakor *Ozha*, dalje *Mati* in *pifmu* in k vsaki sklanji doda veliko zbirko abecedno urejenih maskulin, feminin in nevter (subst. in adj.) z latinskim in nemškim pomenom, tako da moremo to zbirko šteti med prve slovenske slovarčke [...] Zanimivo je, da je k nemški izposojenki dodal večkrat domačo besedo, čeprav s tem kvari alfabetično zgrajeno vrsto npr. sub. A Ajfrar, ja, Zelotes, aiffrerer, Navidliv, iga, idem.« (Ramovš 1920: 6).

¹² Bohorič označuje neobstoje ne polglasnike dokaj zanesljivo. Prim. Škrabec III, 1995: 508–509.

D

Dilěshni, iga, compos, paritceps, theilhaftig.
Divji, ga, Ferox, wild.
Divjak, a, idem.
Dobizhèk zhka, quaeftus, lucrum, gewinn.
Dolmazh, a, interpres, Dolmetfch

E

Erb, a, haeres, erb.
Enák, iga, fimilis, gleisch, eenlich.

F

Far, ja, sacerdos, Briefster.
Fendrih, a, Singnifer, Fendrich.
Firficht, a, Dux, Fürft/ Oberfterheubtman.
Viuda, a, idem.
Fraunzimmer, mra, Gynaecum, Frawenzimmer.
Frufchtuk, a, Ientaculum, morgenfup.

G

Gerab, a, Tutor, gerhab, vormund.
Gibezhin, zhhniga, Agilis, glenckig.
Glaß, a, vox, Stimm.
Glih, indecli: Similis, gleich.
Nikar enák, iga, dißimilis, vngleich.
Gnadliv, igda, Clemens, mild, gnedig.
Miloftiv, idem,
Goltanèz, nza, Guttur, kheel.
Goluf, a, Sophifta, betrieger.
Gofpud, a, Dominus, Herr.
Grad, a, Arx, gefchloß.
Grisézh, iga, mordax, beißig.
Grosóvit, iga, Atrox, graufam.
Gvant, a, amictus gewant.
Gumi, indecl. gumi, bech.
Gbelb, a, Fornix, gewelb.
Guft, a, Hofpes, Gaft, wirt, Gaftgeb.
Ofhtér, ja, idem

H

Hifhni malik, ga, ka, lar, Haußgott.
Hittèr, triga, pernix, fchnell
Hlapèz, pza, minifter, Diener.
Hlapzhizh, a, puer, Knab.
Hraft, a, Quercus, Eichenbawm.
Hrib, a, Collis, Hüegel, Berglin.

I

Iarmark, a, Emporium, Iarmarckt.

Sejmèn, ma, idem.
Iesdec, a Eques, Reuter, gereifiger.
fhitnik, a, idem.
Isvir, origo, vrfprung, quell.

K

Kamèn, a, Lapis, stein.
Kamzhizh, a, Lapillus, fcrupulus, Steinlin.
Kal'hèl, fhla, Tußis, Hüften.
Kèrhak, hkiga, Fragilis, geprechlich.
Pèrhak, hkiga, idem.
Kluzh, a, Clavis, Schlüßfel.
Klafafit, iga, loquax, klafftig.
Kojn, ja, Equis, Roß, pferd.
Konèz, nza, finis, end.
Korén, a, Radix, Wurtzel.
Kosèl, sla, Capèr, Bock.
Kovázh, a, Faber, Schmit.
Kradliv, iga, Furax, Diebifch.
Krajl, a, rex, König.
Kraj morja, a, littus, geftad am Meer.
Kratèk, tkiga, brevis, kurtz.
Kratèk, tkiga, Sapopadèk, dka, Epitome,
kurtzer begriff.
Kreg, a, Altercatio, certamne, lis, zanck.
Krish, a, Crux, Kreutz.
Krivèz, vza, fons, fchuldig.
Kroták, ktiga, mitis, maufveius, mild,
fanffimütig
Kruh, a, panis, Brot.

L

Lagák, hkiga, levis, gering.
Gladik, dkiga, glat.
Lahki, ga, facilis, leicht.
Laß, a, Crimis, Haar.
Lashnik, a, mendax, lügenhaftig.
Léd, a, Glacies, Aiß.
Lep, iga, pulcher, elegans, Hübfch.
Lifni zherv, ga, a, Coffus, Holtzwurm.
Lift, a, Epiftola, Brief.
Liftár, ja, Tabellarius, Brieftrager.
Log, a, Nemus, dicker wald.
Gosd, a, faltus, idem.
Lonzhár, ja, paftes figilus, Töpffer, Haffner.
Lotèr, tra, Furcifer, Schalckspueb.
Pregnan, iga, idem.
Lubesniu, iga, fvavis, lieblich, fueß.
Loj, a, faevum, Vnslicht.

M

Magnét, a, Magnes, magnet.
 Mak, a papaver, Magfamen.
 Malik, a, idolum, Bild, Götz.
 Hifhni malik, ga, a lar, Haußgott,
 Med, a, mel, honig.
 Stèrd, a, idem.
 Medèn, niga, mitis, mild.
 Méh, á, Follis, Blaspalck.
 Meh, isvufenja, a vter, schlazch vom leder
 Mekák, flafhtèr, hkiga, tra, Malagma,
 Weichpflaster.
 Menih, a, monaftes, Münch.
 Meffez, fza, menfis, Monad.
 Mezh, a, mucro, gladius, Scwert.
 Miloftiv, iga, Clemens, Gnedig.
 Mir, a, pax, fried.
 Mlad, iga, iuvenis, jung.
 Modèl, dla, Exemplar, ein mufter, darnach
 man ein ding macht.
 Modèr, driga, Sapiens, weis.
 Mosh, a, vir, Mann.
 Mozhán, zhniga, fortis, Starck.
 Mras, a, algor, Frigus, Gelus, Frost, kelte.
 Moft, a, pons, Brück.
 Mujfter, ftra, magifter, Meifter.

N

Navidliv, iga, zelotes, Aifer.
 Ajfrar, ja, idem.
 Nedolshèn, shniga, vnſchuldig.
 Neojftèr, ftriga, hebes, tumpff.
 Nefrézhen, zhniga, infelix, vnglückhaftig.
 Nosh, a, culter, Meffer.
 Nòshizhèk, zhka, cultellulus, kleis Mefferlein.

O

Obèl, bliga, Teres, kugelecht, Simbel.
 Oblák, a, Nubes, Wolck.
 Oblaftnik is mej trih, edèn, a, Triumvir,
 Dreyer.
 Ogèjn, gnja, Ignis, fewr.
 Ognénik, a, pyrites, Sylex, fewrſtein.
 Opróda, a, armiger, Waffentrager.
 Ofhtér, ja, Hoſpes, Wirt, gaſtgeb.
 Otrozi, otruk, proles, Gefchlecht, Kinder.
 Shlahta, e. idem.
 Ovèn, vna, Aries, Wider.
 Ozha, zhéta, Pater, Vater.

P

Palz, a, pollex, Daum.
 Papesh, a, Papa, Bapft.
 Papir, ja, papyrus, Papir.
 Harta, idem.
 Paftir, ja, paſtor, Hirt.
 Pehar, ja, calix, poculum, Becher, Kelch.
 Pefhez, fhza, pedes, zu fuß fuß knecht.
 Petlar, ja, mendicus, Betler.
 Bushèz, idem.
 Piániz, nza, Bibo, Sauffer.
 Pild, a Simulachrum, ſtatua, Bild.
 Kèr pilde dela, oli sresuje, Statuarius,
 Bildhawer.
 Pintàr, ja, vetor, Khuffer.
 Plemenit, iga, nobilis, Edel.
 Shlachten, tniga, idem.
 Plut, a, fepes, zaun.
 Poboij, a, caedes, Todſchlag.
 Podvirk, a, Fuftis, Steken knüttel.
 Pogléd, a, viſus, Geficht.
 Polfhter, fhtra, pulvinar, küß
 Port per Murju, a, portus, Schiffland am Meer.
 Poshrefhin, fhnga, vorax.
 Pot, a, via, iter, weg.
 Potrébèn, bniga, Indiges, bedürfftig.
 Prag, a, limen, Thürſchwell. Prah, a, Pulvis,
 Staub.
 Predigar, ja, Eccleſiaſtes, Prediger.
 Pregnán is deshele, ga, Exul, aus ſeiner
 heimet verwiefen.
 Kèr neprimóre indeclinabie, impos,
 vnuermügig.
 Prefhufhnik, a, adulter, Ehebrecher.
 Prezip, a, Ames, Vogelklob.
 Prihod, a, adventus, zukunfft.
 Profant, a, commeatus, profiant.
 Pueb, a, Puer, knab.
 Punt, a, Foedus, Punt, verpündnuß.
 Savesa, idem.
 Punt, zhes goſpolzhino, a, Seditio, auffruhr
 wider die Oberkeit.
 Purgar, ja, Civis, Bürger.
 Purgermaſchter, fhtra, Conſul, burgereifter.
 Puhfhfab, a, Gramma, litera, Buchſtab.

R

Rak, a, cancer, krebs.
 Rashin, shna, veru, Bratſpieß.

Rafhpët, a, Grabatus, lotterbetlein.
Reslozhik, zhka, difcrime, vnterfcheid.
Revèn, vniga, miſer, arbeitſeliger.
Rug, a, Cornu. Horn.

S

Samorogazh, a, vnicornis, einhorn.
Sdrav, iga, foſpes, gefund.
Sejmèn, ma, Mercatus Iarmarckt.
Sin, fna, fomnus, Schlaff.
Sènz, a, Tempus, fhlaſſ am Heubt.
Set, a, gener, aiden, Dochterman.
Shenf, a, Synapi, Senff.
Sherjav, a, Grus, Kranich.
Shefel, na, fedile, fedes, Stuell, Seffel.
Shidanik, a, Bombix, Seidenwurm.
Shivot, a, Corpus, leib.
Shiv vogèl, iga, gla, Carbo, glüend kolen.
Sherjaviza, e, idem.
Shkof, a, praeſul, Biſchoff, Furfteher.
Schrebèl, bla, clavis, nagel.
Zhaul, a, idem.
Shrinſ, a, cicatrix, Wundmal.
Shtrigèl, gla, Strigil. Strigel.
Shtrik, funis, Strick.
Shtritar, ja, pugil, kempffer.
Fhtar, ja, idem
Sit, iga, Satur. Satt.
Sklep, a, Artus. Gliedmaß.
Sladák, dkiga, dulcis, füß.
Slép, iga, cecus, plind.
Slep na enim ozheſi, iga, Coeles, einaugig.
Slushabnik, a, miniſter, Diener.
Smiët, a, Draco, Drach.
Drakon, a, idem.
Smifhlauz, a, poëta, Dichter.
Smrád, a, foetor, geſtanck.
Smuk, a, penu, vorrat, an ſpeiß vnd tranck.
Sneg, a, Nix, ſchnee.
Srezhèn, zhniga, felix, glücklichelig.
Nefrézhèn, zhniga, Infelix, vnglücklichelig.
Star, iga, vetus, fenex, Alt.
Starij, ga, presbyter, Elterer.
Starifhi, ga, idem.
Stebèr, bra, columna, Seull.
Stèrd, à, Mel, Honig.
Med, idem.
Stol, à, Sedile, fedes, Stuel.
Rihtni ſtol, ga, a, Tribunal, Richtſtuel.

Studenzenz, a, Fons, Brunn.
Sdenz, idem.
Svet, iga, facer, heilig.
Svit, a, ſenatus, Rath.
Svojvojlàn, iga, petulans, mutwillig.
Preſfhèrn, idem.

T

Taft, a, Socer, Scweher.
Tek, a, Curſus, lauff.
Tempèl, pla, Templum, Tempel, Kirch.
Zerkoú, idem.
Tèrſt, a, Arudno, Rohr.
Tehſák, fhkiga, gravis, difficilis, ſchwer.
Tovor, a, onus, laſt, ſam.
Tram, a, laquvear, balken, Tram.
Trorik, indeclim. triſtis, trawrig.
Shaloſtèn, ftniga, idem.
Túp, a, hebes, Stumpff.
Neojſtèr, ftriga, idem.
Turèn, rna, turris, thurn.
Tvur, a, Vlcus, geſchwer.

V

Vahtar, ja, vigil, Wachter.
Vál na vodi, a Fluctus, Waſſerwell.
Varih, a, cultos, Hüter.
Venzerli, na, vinitor, Weingartner.
Shiv vogèl, iga, gla, carbo, glüend khol.
Sherjaviza, idem.
Voifhak, a, miles, Kriegs mann.
Sholdner, ja, idem.
Vtragliv, iga, piger, fauler.
Vud, a, Artus, gliedmaß,
Vudi in plurali uſitatus, idem.
Vuk, a, dogma, leer, meinung.

Z

Zartan, iga, tener, zarter.
Subtil. idem, indeclinabile.
Zeel, iga, integer, gantz.
Zhaß, a, tempus, zeit.
Vreme, idem.
Zhuln, a, Navis, ſchiff.
Zhulnar, ja, Nauta, Schiffman.
Zòl, a, vectigal, telonium, zoll, maut.
Zuntér, tra, Fomes, zundel.
Zvit, a, Flos, Blumb.

Enobesedne iztočnice moškega spola so: *ajfrar, antverhar, arcat, aring, bajncirli, beber, besednik, beteg, betež, birič, bokal, božec, brat, britfar, britof, cesar, col, cunter, cvet, čas, čavelj, čoln, čolnar, divjak, dobiček, dolmač, drakon, erb, far, fehtar, fendrih, firšt, fravencimer, fruštuk, gbelb, gerab, glas, goljuf, goltanec, gospod, gost, gozd, grad, gvant, hlapčič, hlapec, hrast, hrib, hribec, izvir, jarmark, jezdec, kamčič, kamen, kašelj, ključ, konec, konj, koren, kovač, kozel, kralj, kreg, krivec, križ, kruh, las, lažnik, led, list, listar, log, loj, lončar, loter, magnet, mak, malik, meč, med, meh, menih, mesec, mir, model, mojster, most, mož, mraz, nož, nožiček, oblak, oča, ogenj, ognjenik, oproda, ošter, otroci, oven, palec, papež, papir, pastir, pehar, pešec, petlar, pijanec, pild, pintar, plot, pob, poboj, podvirek, pogled, polšter, pot, prag, precep, predigar, prešuštnik, prihod, profant, punt, purgar, purgermašter, puštab, rak, raženj, rašpet, razloček, rog, rtič, samorogač, sejem, senec, sin, sklep, služabnik, smok, smrad, sneg, steber, stol, strd, studenec, svet, ščitnik, škof, šrinf, štrigel, strik, štritar, tast, tek, tempelj, tovor, tram, trst, turen, tvor, ud, uk, vahtar, varih, vevoda, vojščak, zdenec, zet, zmet, zmišljavec, ženf, žerjav, žesel, židanik, život, žoldnir, žrebely.*

Vidimo, da je nakazana končnica Red vedno *-a* oz. *-ja*, kadar je za *r*. Pozna tudi izpad polglasnika: *frauncimer, -mra* in podaljšavo osnove z *n*: *žesel, -na*. Ker vemo, da Bohoričev namen ni bil podati podrobnega opisa slovničnih značilnosti slovenskega jezika, ampak pokazati, da je slovenščina podobna latinščini, se nam postavlja vprašanje, ali so nakazane paradigme res vedno ustrezne. Ob primerjavi s pojavitvami obravnavanih samostalnikov v drugih delih lahko opazimo različna odstopanja. Osredotočil se bom samo na splošne poteze sklanjatve določenega samostalnika v primerjavi z nakazano paradigmo v BH 1584. Pri tem upoštevam, da je Bohorič kot samoumevno upošteval razliko med Ted živo (*-a*) in Ted neživo (ničta končnica). V ostalih primerih, ki jih ne obravnavam podrobneje, ni posebnih odstopanj med nakazano paradigmo in realnim stanjem v SKJ 16 (slovenski knjižni jezik 16. stoletja).

glas: Splošna paradigma je taka: Ied *glas*, Red *glasu* (74 %), *glasa* (26 %). Ded *glasu*, Ted *glas*, Med *glasu*, Oed *glasum* (76 %) *glasom* (24 %), Rmn *glasov*, Tmn *glasuve*, Omn *glasmi*. Nakazana paradigma v BH 1584 je tako v realnem stanju bila precej redkejša.

gospod: Prevladujoča splošna paradigma je sicer res taka, kot je nakazana v BH 1584, ampak, če bi odšteli pojavitve iz DB 1584, bi dobili močno prevladujoče oblike Red *gospudi*, Ded *gospudi*, Ted *gospudi*, Med *gospudi*, Oed *gospudom*. Torej je prevladujoča paradigma še ijevsko.

gost: Nakazana paradigma v BH 1584 je pravzaprav fiktivna, saj nobena druga pojavitve tega samostalnika ne kaže take paradigme. Splošna paradigma bi bila Ied *gost*, Red *gostu*, Ded *gostu*, Ted *gostu*, Med *gostu*, Oed *gostom*, Imn *gostje*, Rmn *gosti*, Dmn *gostem*, Tmn *gosti*, Mmn *gosteh*, Omn *gostmi*.

grad: V BH 1584 ni upoštevana ujevska paradigma – *grad*, Red *gradu*, ki je v ednini enakovredna nakazani, v množini pa so realno prevladujoče oblike s podaljšavo osnove -ov-.

izvir: Rodilniška končnica ni navedena, mogoče zato, ker je v DB 1584 lahko tudi ženskega spola.

list: Edina pojavitev Red *lista* je iz BH 1584. Vse ostale pojavitve kažejo na vpliv ujevske sklanjatve, npr.: Red *listu*, Imn *listuve*, Tmn *listi*.

otrok: Nenavadno se zdi, da je naveden kot množinski samostalni, vendar se tudi v splošnem izkaže taka oznaka za skoraj pravilno. V ednini se samostalni *otrok* pojavlja samo v Ted v JPo 1578. Sicer ga v ednini nadomešča samostalni *dete*.

rog: V množini ima podaljšavo osnove z -ov- (*rogovi*), kar iz nakazane paradigme ni razvidno.

sin: Nakazana paradigma ni v skladu z dejanskim stanjem. Skoraj vse pojavitve razen redkih sporadičnih izjem, kažejo na trdno zasidrane ujevske oblike: Red *sinu*, Ded *sinovi*, Ted *sinu*, Med *sinu*, *sinovi*, Oed *sinom*.

tast: Podobno kot pri samostalniku *list*, je tudi tukaj samo nakazani rodilnik v BH 1584 res ojevski. Sicer je splošna paradigma led *tast*, Red *tastu*, Ded *tastuvi*, Ted *tastu* in Oed *tastom*.

uk: Nakazana paradigma je sicer pravilna, ne moremo pa iz nje sklepati na podaljšavo osnove z -ov- v množini.

zet: Nakazana paradigma drži za ednino, v množini pa so izpričane oblike Imn *zetje* in Omn *zetmi*, kar kaže na drugačno paradigmo od nakazane.

Samo v BH 1584 se pojavljajo samostalniki *britfar*, *dolmač*, *smok*, *stožerčiči*, *zdenec*, *žoldner*.¹³

Samo v BH 1584 in v Megiserjevih slovarjih pa se pojavljajo samostalniki *aring*, *beber*, *divjak*, *fehtar*, *fendrih*, *fravencimer*, *fužel*, *jarmark*, *kamčič*, *kašelj*, *log*, *magnet*, *mak*, *ognjenik*, *pintar*, *podvirek*, *purgermašter*, *rašpet*, *raženj*, *rtič*, *štrigal*, *štritar*, *verbas*, *zmet*, *ženf*, *žesel*, *židanik*.

Ženski spol

Na straneh 54–55 Bohorič obravnava sklanjatev ženskega spola (PARADIGMA generis foeminini). Kot vzorčen primer je navedena sklanjatev samostalnika *mati*.

¹³ Bohoričev prispevek novega besedja v SKJ 16 ne predstavlja pomembnega deleža, prim.: Ahačič (2020).

	Singularis Numerus	Dualis Numerus	Pluralis Numerus
N.	<i>Mati</i>	<i>Matere</i>	<i>Matere</i>
G.	<i>matere</i>	<i>Mater</i>	<i>materih, mater</i>
D.	<i>materi</i>	<i>Materima, materma</i> ¹⁴	<i>materā</i>
Ac.	<i>mater</i>	<i>matere</i>	<i>matere</i>
V.	<i>mati</i>	<i>matere</i>	<i>matere</i>
Ab.	od <i>matere</i>	od <i>mater</i>	od <i>Mater</i>

V opažanjih (Observationes) navaja, da sta imenovalnik in zvalnik enaka v vseh številih. Znotraj ednine, dvojine, množine sta enaka roditeljski in ločilnik. Vzorčni primer je pravilo za vse samostalnike ženskega spola. Navedenih je nekaj samostalnikov ženskega spola.¹⁵

Podobno kot pri seznamu samostalnikov moškega spola je tudi tukaj precej nedoslednosti v abecednem redu. Za razliko od primerov moškega spola, kjer je navedenih tudi precej pridevnikov, je pri ženskem spolu od drugih besednih vrst naveden samo števec *ena*. Večbesednih poimenovanj pa je še vedno precej: *božja moč, elefantova kost, falš vera, izrezana posoda, kozja štala, kriva vera, mladica od tatelne, nezamasa v gvantu, nezmasa v jedi, nezmasa v pitju, ovčja štala, poročena žena, rinka na grli, rja na železi, slonova kost, tekoča voda, volovska štala, zdobena posoda*. V seznamu so tudi samostalniki moškega (*fužel, mrlič, odraselk, pobjoj, ptič, svidok, verbes*) in srednjega spola (*gostovanje, pobijenje, šafanje, vrtoglavje*).

A

Antvela, le, mantile, Handtzwell.
Arja, nasheləsi, e, Ferrugo, Roft.

B

Bakla, fax, Fackel.
Beseda, de, verbum, fermo, rede, wort.
Bledoft, i, pallor, blaiche.
Bratoufhina, ne, Tribus, zunfft.
Butora, re, onus, Lafft.
Buzha, zhe cucumis, Kürbe.
Plotniza, ze, idem.
Tiqva, ve, idem.

C

Camra, re, cubile, Kammer.
Postela, le, Schlaffbeth.
Cuhinja, nje, Culina, kuchen.

D

Daniza, ze, lucifer, morgenstern.
Debeloft, i, Craßitudo, pinguedo, dickheit, feiftigkeit.
Dezhla, le, virgo, jungfraw.
Diviza, ze, idem.
Dobruta, te, Bonitas, guete.
Dojniza, ze, Nutrix, Seugam.

¹⁴ »Mnenje, da je to starina, bi potrjevale enake oblike pri konzonantskih deblih, pri katerih je tudi prvotna končnica *-ьma* (pri *u*-jevskih *-ьma*), npr.: Hipolitove *kolefma*, Bohoričevo *materma*, *ozhetma* [...] na ohranitev konč. *-ma* je lahko vplivala plur. končnica *-mi*, ni pa treba, da bi bila po njej na novo narejena« (Rigler 1985: 339).

¹⁵ »Hoc itaq. paradigma erit Regula omnium Foemi. Huc refer nomina foeminini generi plura« (BH 1584, 55).

Ama, e, idem.
Draginja, nje, Caritas, tewrung.

E

Elefantova kuft, ve kufti, Ebur,
Helffenbein.
Slonova kuft, idem.
Ena, é, vna, aine.
Etika, ke, Tabes, Schwindfucht.

F

Falfhvera, superstitio, aberglaub.
Krivavera, idem.
Gårba, be, Color, farb.

G

Farba, be, Gibbus, hoger pugkell.
Germáda, de, Congeries, stein oder
holzhauften.
Gromazha, zhe, idem.
Gerliza, ze, Turtur, Dordeltauben.
Gerzha, zhe, Tuber, gecwülft, beull.
Gora, re, mons, Berg.
Goß, fi, Anfer, Ganß.

H

Harta, te, papyrus, papier.
Himba, be, Aftus, list, betrug.
Hinaufhina, ne, idem.
Hifha, she, domus, Hauß.
Hrufhka, ke, Pyrus, Bierbawm.
Hvaleshnoft, gratitudo, danckarkeit.

I

Iama, me, specus, höle.
Luknja, nje, idem.
Iezha, zhe, Carcer, gefencknuß.
Iigla, gle, acus, Nadel.
Iigra, gre, ludus, Spiel.

K

Karniza, ze, gurgus, zwirbel.
Kazha, zhe, angvis, serpens, Shlang.
Kri. indeclin. singul, fanguis, Blut.
Kletka, ke, decipula, vogelgestell.
Klop, pi, scamnum, Stuell.
Kopriva, ve, vrtica, Nessel.
Korba, be, Calathus, khorb.
Verbes, idem.

Kosha, she, tergus, cutis, Haut.
Koza, ze, fagum, zotichter, debih.
Krafta, fte, scabies, Kreze.
Krona, ne, diadema, Kron.
Kunfht, fhti, Ars, kunst.
Vmetelnost, fti, idem.
Kuft, fti, os, oßis, Bein.

L

Lakota, te, Fames, hunger.
Lebunga, ge, Convivium, wolleben.
Goftovanje, idem.
Lißiza, ze, vulpes, Füchß.
Lubesnivoft, fti, comitas, freundligkeit.
Luzh, zhi, lux, liecht.

M

Materia, e, Materia, zeug.
Medeniza, ze, pollubrum, pelvis, Handtbeck.
Merha, he, cadauer, aß,
Mèrlizh, zha, idem.
Misa, se, menfa, disch.
Mifh, i, mus, maus.
Mifäl, fli, animus, mens, gemüt.
Mladiza, ze, germen, zweig.
Odráfelk, a, idem.
Mladiza od tatelne, ze, spadix, ein zweig von
einem Datelbaum.
Mladuft, fti, Iuventus, jugent.
Mresha, she, rete, netz, garn.
Murva, ve, Morus, Maul, peerbaum.
Musga, ge, palus, udis, Sümpff, See.
Muzh, zhi, Robur, Sterck.
Boshja muzh, je, zhi, numen, Göttlicher
gewalt.

N

Nesmafa v'pitju, v'jedi, v'gvantu, fe, luxus,
vberfluß.
Nefrezha, zhe, Clades, vnfall.
Nevolja, pobijenje, pobo, idem.
Nezhafht, fti, dedecus, vnehr.
Sramota, e, idem.
Njiva, ve, ager, Acker.
Nozh, zhi, nox, nacht.

O

Oblaft, fti, potestas, gewalt.
Odéja, je, Teges, Decke.

Omótiza, ze, vertigo, schwindel.
Vertoglavje, ja, idem.
Ofłiza, ze, Cos, tis, Wentzſtein.
Oftruga, ge, Calcar, Sporn.
Ouza ze, ovis, Schaff.

P

Perjaſèn, ſni, neceſitudo, freundtſchafft,
Favor, gunſt.
Peſa, ſe, pondus, gewicht.
Teſha, ſhe, idem.
Pézh, zhi, Fornax, Ofen.
Piſhàl, i, Fiſtula, Pfeiff.
Ponva, ve, ſartago, bratpfan.
Poſablivoſt, fti, oblivio, vergeſſenheit
Poſtela, le, cubile, Beth.
Poſtáva, ve, lex, Gefetz
Preſha, ſhe, Torcular, drot, weinkeller.
Prigliša, he, exemplum, fimilitudo, imago,
gleichnus, vorbild.
Spodoba, pild, idem.
Poſoda, de, vas, fiſ, geſchier, Faß.
Sdobena, iſreſana poſoda, ne, de, Toreuma,
ausgergraben, Geſchier.
Priloſhnoſt, fti, occaſio, gelegenheit.
Pripuviſt, fti, Adagium, proverbium,
Sprichwort.
Prizha, zhe, Teſtis, zeug.
Svidok, a, idem.
Ptiza, ze, ptizh, a, auis, vogel.

R

Rana ne, vulnus, wund.
Reka, ke, Flumen, Fluß.
tekoſha voda, e, e, idem.
Rezh, zhi, res, ding.
Riba, be, piſcis, viſch.
Rinka, ná gàrli, ke, monile, Halſpandt.
Roſha, ſhe, Gatroſha, Roſa, Roſen.

S

Saklada, de, pignus, pfandt.
Savéſa, ſe, foedus, Bunt.
Sekira, e, ſecuris, Axt.
Semplà, lè, Tellus, erdreich.
Seſtra, ſtre, Soror, ſchwester.
Shaba, be, Rana, Froſch.
Shaloſt, i, moeror, traurigkeit.
Shena, ne, Mulier, Foemina, weib.

Porozhéna shèna, ne, ne, uxor, Eheweib.
Shetva, tve, meſis, lehnit, Ernt.
Shliza, e, cochleare, Löffel.
Sheja je, fitis, durſt.
Shlahta, te, gens, geſchlecht.
Shpiza, ze, acies, ſpitz.
Shtabla, ble, gradus, Staffel.
Shtala, le, ſtabulum, Stall.
Voloufka, ſhtala, ke, le, Bovile, Ochſenſtall.
Ovzhja, ſhtala, je, le, Ovile. Schaffſtall.
Kosja ſhtala, je, le, Caprile, Geiſſſtall.
Shtalt, ti, ſpecies, geſtalt.
Shuta, te, agger, ſchütte.
Sila, le, vis, gewalt.
Skala, le, Rupes, petra, Felß.
Skerb, bi, cura, Sorge.
Slama, me, ſtramen, ſtro.
Slatkuſt, fti, dulcedo, Süßigkeit.
Slobodnoſt, fti, libertas, freikeit.
Slushba, be, feritus, dienſtbarkeit.
Smàrt, ti, mors, Todt.
Smolla, le, pix, pech.
Smota, te, error, Irrung.
Irunga, ge, idem.
Spodoba, be, ſpodobnoſt, fti, imago, Bild.
Item acqvitas, Billigkeit.
Sramota, te, dedecus, turpitudò, ſchandt.
Srezha, zhe, ſors, fortuna, glück.
Shafainje, nja, idem.
Staroſt, fti, ſenectus, grab alter, aetas, alter,
zeit.
Stena, ne, paries, wandt.
Steniza, ze, Cimex, wanzen.
Stran, ni, latus, Seiten.
Suknja, knje, Tunica, Rock.
Svazhina, ne, affinitas, Schwagerſchafft.
Svitloba, be, ſplendor, ſchein.
Svier, ri, animal, Thier.

T

Taht, ti, Funale, Dacht im Liecht.
Fushèl, na, idem.
Temma, me, caligo, tenebrae, finſler.
Teſha, ſhe, peſa, ſe, pondus, gewicht.
Trava, ve, gramen, graß.
Trefhlika, ke, mersliza, ze, Febris, Fieber.

V

Vasha, ſhe, ceſpes, grüne waſe.

Vera, re, fides, glaub.
Vërba, be, falix, Weide.
Verv, vi, Funis, Seil, ftrick.
Vidra, dre, lutra, Otter.
V'metelnost, fti, ars, kunft.
Vrana, ne, Cornix, Krab.
Vftekluft, fti, rabies, das, wüten eines
Hunds.
Vuflh, fhi, Pediculus, laus.
Vus, si, Axis, Achs, an einem Rade.

Z
Zeha, he, symbolum, sympofium, zech, vrten.
Zerkov, Zerkva, ve, Templum, Kirch.
Zhaft, fti, amplitudo, decus, honor,
achtbarkeit.
Nezhaft, fti, framota te, dedecus, vnehr,
leband.
Zhednuft, fti, virtus, Tugend.
Zhervojedina, ne, Caries, wurmfichtigkeit.
Zhiftoft, fti, Caftitas, keufheit.

Enobesedne iztočnice ženskega spola so: *ama, antvela, bakla, beseda, bledost, bratovščina, buča, butora, ceha, cerkev, čast, čednost, čistost, črvojedina, danica, debelost, dečla, devica, dobrot, dojnica, draginja, etika, farba, gatroža, gora, gos, grba, grča, grlica, grmada, gromača, harta, himba, hinavščina, hiša, hruška, hvaležnost, igla, igra, irunga, jama, ječa, kača, kamra, kletka, klop, koca, kopriva, korba, kost, koža, krasta, kri, krnica, krona, kuhinja, kunšt, lakota, lebunga, lisica, ljubeznivost, luč, luknja, materija, medenica, misel, miš, miza, mladica, mladost, moč, mreža, mrha, mrzlica, murva, muzga, nečast, nesreča, nevolja, njiva, noč, oblast, odeja, omotica, os, oslica, ostroga, ovca, peč, peza, piščal, plotnica, ponva, posoda, postava, postelja, pozabljivost, preša, prigliha, prijazen, priložnost, pripoved, priča, ptica, rana, reč, reka, riba, roža, sekira, sestra, sila, skala, skrb, sladkost, slama, slobodnost, služba, smola, smrt, spodoba, sramota, sreča, starost, stena, stenica, stran, suknja, svačina, svetloba, špica, štabla, štala, štalt, šuta, taht, tema, teža, tikva, trava, trešljika, uš, važa, vera, vidra, vrana, vrba, vrv, vmetelnost, vzteklost, zaklada, zaveza, zemlja, zmota, zver, žaba, žalost, žeja, žena, žetva, žlica, žlahta.*

Nakazana paradigma pri primerih ženskega spola ni le ajevska,¹⁶ ampak tudi ijevka, tj. ustrezna sodobni drugi ženski sklanjatvi. Bohorič tega sicer nikjer posebej ne omenja, je pa pri nakazanih paradigmah dosleden. Tako so vse nakazane paradigme pravilne. Tudi pri samostalniku *cerkov* pravilno nakaže rodilnik *cerkve*. Problematičen je le samostalnik *taht*, ki je povsod drugod moškega spola in ima oblike *Red tahtu* oz. *tahta* (JPo 1578).¹⁷ Nakazana paradigma v dvojini je bolj ali manj enaka množini, kar je tudi sicer dokaj realno.

Samo v BH 1584 se pojavlja samostalnik *gatroža*. Samostalnik *taht* je ženskega spola samo v BH 1584, v ostalih delih je moškega spola. V BH 1584 in v Megiserjevih slovarjih se pojavljajo samostalniki *bledost, črvojedina, dojnica, etika, harta, himba, koca, lebunga, omotica, plotnica, teža, važa, vidra*.

¹⁶ Iz nakazanih končnic lahko poenostavljeno sklepamo, da je paradigma ženskega spola enaka sodobni prvi ženski.

¹⁷ O spolu prevzetih besed v BH 1584 prim. Legan Ravnikar (2019).

Srednji spol

Na straneh 60–61 Bohorič obravnava sklanjatveno paradigmo srednjega spola (PARADIGMA generis Neutri), ki jo predstavlja primer *pismo*:

	Sigul. Numerus	Dualis Numerus	Pluralis Numerus
N.	<i>pifmu</i>	<i>pifma</i>	<i>pifma</i>
G.	<i>pifma</i>	<i>pifmih</i>	<i>pifmih, pifem</i>
D.	<i>pifmu</i>	<i>pifma</i>	<i>pifmam</i>
Ac.	<i>pifmu</i>	<i>pifma</i>	/ ¹⁸
V.	<i>pifmu</i>	<i>pifma</i>	<i>pifma</i>
Ab.	od <i>pifma</i>	od <i>pifmih</i>	od <i>pifmih</i>

V opažanjih (Obferuationes) navaja, da so v vseh številih imenovalnik, tožilnik in zvalnik enaki. Enako velja za rodilnik in ločilnik. Prikazan primer je kot pravilo za ves srednji spol. To se nanaša na samostalnike srednjega spola.¹⁹

Poleg običajne nedoslednosti v abecednem redu se pojavlja prislov *poleti*, večbesedne zveze (*blago na prodajo, elefantovo šrajanje, hruševno drevo, kuhano vino, kunšno bojevanje, nebesko božje pitje, purgarmaštrovo opravilo, vkup jemljenje, zavijanje koker volcje, žgano znamenje*). Iztočnica zvezdišče ima razlago: »kjer je veliko zvezd vkupe, koker so stožerčiči.« Navedena sta tudi dva primera ženskega spola: *kletva, služba*; ter primer moškega spola: *grom*. Vidimo, da so primeri, navedeni za srednji spol, najbolj izčiščeni; najmanj je drugih besednih vrst in primerov drugih spolov.

A

Apnu, pna, Calx, kalch

Drevu, vá, arbor, baum.

Hrufhevu drevu, fheviga, va, pyrus, Birnbawm.

B

Bekajne, nja, Balatus, fchaffspleren.

Blagú, ga, divitiae, gut.

Blagú na prodajo, merx, Kaumffans Wahr.

Blifhánje, nja, Fulgur, plitz

E

Elefantovu, fchrajanje, viga, nja. Barritus, elefanten geschrey.

F

Ferderbanje, nja, pernicies, das verderben.

D

Deblu, bla, tirps, Stamm,

Delu, la, labor, opus, arbeit, Werck.

Dete, ditéta, puer, Kind.

Drazhje, ja, Frutex, Staud.

G²⁰

Germénje, nja, Tonitru, Tonerfchlag.

Grum, idem.

Govédu, da, Bos, Rimd.

¹⁸ V originalu tožilnik množine manjka.

¹⁹ »Exemplum hoc erit ceu regula omnium Neutrorum. Huc refer nomina Neutrius Generis« (BH 1584, 61).

²⁰ V originalu manjka.

H

Helze, za, Capulus, Mefferheft.
Hotenje, nja, Hotlivot, shelje, libido, Geilheit.

I

Iimé, na, nomen, namen.
v'kup jemlenjé, nja, synecdoche,
begreiffung.

K

Kardellu, la, agmen, hauff, schar.
Kolenu, na, Genu, Knie.
Konzhánje, nja, pernicies, das verderben.
Košilu, la, prandium, mittagsmahl.
Kuhanu vinu, niga, a, defrutum, kochter
Wein.
Kulla, Effedum, currus, wagen.
Kunfhtnu bojovánje, tniga nja., Stratagema,
künftlichs kriegs stück.

L

Lajnu, na, stercus, mist.
Letú, ta, annus, lar.
Poléti adverb: Aestas, summer.

M

Mejftu, fta, civitas, vrbs, stat.
Menenje, sdejnje, nja, opinio, mainung.
Mermrajnje, nja, murmur, gemümel.
Mleku, ka, lac, millich.
Morje, ja, mare, mör.

N

Nakovalu, la, incus, dis, ampaß.

O

Oblizhje, ja, facies, angeficht.
Odresanje, nja, odsekanje, nja, Acocope,
abscneidung.
Ognifhe, fha, focus, Heerd.
Opravilu, la, officium, ampt.
Slushba, idem.

Purgarmafhtrovu opraviu, viga, la,
Consolatus, Burgermeisterampt.
Ozhitanje, nja, kolnenje, kletva, Convitium,
Schlehtwort.

P

Perú, á, Penna, feder.
Pèrpraulenjé, nja, Paraſceve, zu bereitung.
Pitje, tja, potus, tranck.
Nebéſku, boshje pitjé, kiga, shjiga tja,
Nectar, tranck der Götter.
pozhtenjé, njá, ſenſus, ſinn, entpfindligkeit.
Preobernenjé, njá, anaſtrophe, verkerung.

R

Resmifhlenjé, nja, Muſa, erforſchung.
Rojenjé, nja, partus, geburt.
Rojftvu, va, idem.

S

Savijanje, kokèr volzje, vlulatus, heulen.
Sdravje, ja, valetudo, gefundt.
seme, na, ſemen, Samen.
Shmaganje, nja, ſcomma, convitium,
ſchmachred.
Sjanje, nja, ſeges, Saat.
Smifhlanje, nja, poëma, Gedicht.
Snanje, nja, Neceſtudo, conſvetudo,
verwandtschafft.
Snamjnje, nja, ſignum, ſymbolum, zeichen,
zech.
Shgánu snaminje, niga, nja, malzeichen.
Sonze, za, Sol, Sonn.
Spraulifzhe, zhja, conventus, verſamlung.
Svesdifzhe, zhja, ker je veliku sved vkupe,
kokèr ſo ſtoſherzhizhi, Aſtrum, fydus,
Geſtirn.
Sviné, éta, fus, Saw.

V

Vbijánje, nja, caedes, Todſchlag.
Vupanje, nja, Spes, Hoffnung.

Enobesedne iztočnice srednjega spola so: *apno, bekanje, blago, bližanje, deblo, delo, dete, dračje, drevo, ferderbanje, govedo, grmenje, helce, hotenje, ime, koleno, krdelo, kola, kolnenje, končanje, kosilo, lajno, leto, mesto, menenje, mleko, morje, mrmranje, nakovalo, obličje, očitane, odrezanje, odsekanje, ognjišče, opravilo, pero, pitje, počutenje, preobrnjenje, razmišljanje, rojenje, pripravljenje,*

seme, sonce, spravljišče, svine, upanje, vbijanje, zdenje, zdravje, zijanje, zmišljanje, znamenje, znanje, zvezdišče, žmaganje.

Pri paradigmah srednjega spola je Bohorič manj dosleden kot pri ženskem spolu. Poglejmo si posebnosti:

drevo: Nakazana je paradigma brez podaljšave; *drevo*, Red *dreva*. Taka paradigma dejansko v SKJ 16 obstaja, vendar je obrobna. Red *dreva* se razen v nakazani končnici iz BH 1584 pojavlja le še v TC 1550. Ded *drevu* se pojavlja po enkrat v TC 1550 in DB 1584. Med brez podaljšave sploh ni izpričan, Oed *drevom* pa se pojavlja pri Dalmatinu in v TfC 1595, ki je pravzaprav prekopiran DC 1584. V množini oblike brez podaljšane osnove niso izpričane.

kola: Naveden je množinski samostalnik (*kula*), ki je pravzaprav množina od samostalnika *kolo*. Res pa je, da se množinske oblike *kolesa* in *kola* tudi pomensko toliko ločijo med sabo, da jih lahko obravnavamo posebej, kot tudi samostalnika *nebesa* ne dojemamo več kot množino od samostalnika *nebo*.

pero: Nakazana paradigma brez podaljšane osnove je videti nenavadno, enako kot nakazana paradigma pri *drevo*. Vendar pa je v tem primeru upravičena, saj podaljšana osnova pri tem samostalniku v SKJ 16 ni izpričana. Poleg nakazanih oblik iz BH 1584 je še Red *pera* iz JPo 1578 in Imn *pera* iz MTh 1603. Morda odsotnost oblik s podaljšavo *-es-* lahko pripišemo premajhni oz. premalo pestri izpričanosti. Če bi imeli hipotetično izpričane oblike iz DB 1584 ali TPo 1595, bi se paradigma verjetno spremenila.

Podaljšava z *-es-* je tudi sicer v SKJ 16 občasno problematična. Tako pri samostalniku *uho* prevladuje Red *uha* pred *ušesa*. Tudi samostalnik *telo* ima v ednini in tudi v Dmn nepodaljšane oblike v približno enakem deležu kot samostalnik *drevo*.

Problematična se zdi tudi nakazana paradigma v dvojini. Končnice so: Idv *-a*, Rdv *-ih*, Ddv *-a*, Tdv *-a*. To se zdi komaj verjetno, zato sem preveril izpričane dvojske oblike pri samostalnikih srednjega spola (ne samo pri tistih iz Bohoričevega seznama). Stanje v SKJ 16 je naslednje: Idv: *imeni, koleni, kraljestvi, leti in lete* (MTh 1603), *mesti, okej* (DB 1584), *pisma* (samo BH 1584), *zrni*. Rdv: *del, kraljestvi* (DB 1584), *let, mestu* (TtPre 1588), *obhajilu* (TC 1575), *pismih* (samo BH 1584), *telet*. Ddv: *pisma* (samo BH 1584), *znaminjama* (DB 1578) in *znaminjoma* (DB 1584). Tdv: *imeni, jagnjeti, koleni, kraljestvi, leti in letu* (TL 1567), *mesti, okej, pisma* (samo BH 1584), *rojstvi, teleti*. Mdv: *delih, letih, mestu* (TR 1558), *znamenjih*. Odv: *imenoma, jagnjeta-ma, morjama, očima, ušesma* (JPo 1578). Tako vidimo, da paradigma dvojine, kot je opisana pri Bohoriču, v srednjem spolu ne obstaja nikjer drugje, niti v posameznem sklonu. Podobnosti bi lahko našli v moškem spolu, in sicer Odv *artikula* (TAr 1562), *cajhna* (TR 1558), *dela* (TAr 1562), *eksempla* (TT 1557),

kerubima (DB 1578). Pri takih oblikah ne gre za prevladujočo obliko, ampak za obrobno stanje.

Samo v BH 1584 in Megiserjevih slovarjih se pojavljajo samostalniki *dračje*, *ferderbanje*, *helce*, *menenje*, *odrezanje*, *svine*, *vtoglavje*, *zvezdišče*.

Sklep

Gledano s sodobnega stališča, Bohoričeva slovnica gotovo ni znanstveno delo. Gledano s stališča jezikoslovja 16. stoletja, pa je to zelo pomembno, celo temeljno delo. Samostalniške sklanjatve so, malce na silo, stlačene v latinske sklone. Bohorič je korekten pri navajanju različnih sklanjatev v ženskem in srednjem spolu. Največ odstopanj je v moškem spolu. Nakazana končnica Red *-a* je namreč premalo specifična, da bi lahko po njej sklepali na različice v množini (podaljšava z *-ov-*, Imn *-je*). Občasno, kadar je siceršnja paradigma bližje ujevski sklanjavi, je Red *-a* celo zavajajoč. V ženskem spolu so nakazane paradigme zanesljive, ni pa zanesljiv spol samostalnika *taht*. Če si ogledamo ostale pojavitve tega samostalnika, vidimo, da je pravzaprav moškega spola. Pri srednjem spolu je težava le pri nakazani paradigmi dvojine in pri samostalnikih, ki imajo podaljšavo osnove z *-es-*. Pri slednjih tudi sicer prihaja do kolebanja med oblikami s podaljšavo in oblikami brez podaljšave. Sklenemo lahko, da je Bohorič navedel dober seznam samostalnikov pri vseh treh spolih, ni se pa spuščal v podrobnosti. To pa tudi ni namen njegove slovnice, saj ni znanstveno delo v današnjem pomenu, ampak le dokaz, da je slovenska slovnica dovolj podobna latinski in tako slovenščino uvršča med kultivirane jezike.

Viri

BH 1584 = Adam BOHORIČ, 1584: *Arcitcae horulae fuccifivae*. Wittenberg.

DB 1578 = Jurij DALMATIN, 1578: *BIBLIE, TV IE VSIGA SVETIGA PISMA PERVI DEIL*. Ljubljana.

DB 1584 = Jurij DALMATIN, 1584: *BIBLIA*, Wittenberg.

DC 1584 = Jurij DALMATIN, 1584: *TA CELI CATECHISMVS, ENI PSALMI*. Wittenberg.

JPo 1578 = Jurij JURIČIČ, 1578: *POSTILLA*. Ljubljana.

TtPre 1588 = Matija TROŠT, 1588: *ENA LEPA INV PRIDNA PREDIGA*. Tübingen.

TfC 1595 = Felicijan TRUBAR, 1595: *TA CELI CATECHISMVS, ENI PSALMI*. Tübingen.

TC 1550 = Primož TRUBAR, 1550: *Catechismus*. Tübingen.

TT 1557 = Primož TRUBAR, 1557: *NOVIGA TESTAMENTA PVSLEDNI DEIL*. Tübingen.

TR 1558 = Primož TRUBAR, 1558: *EN REGISTER*. Tübingen.

TAr 1562 = Primož TRUBAR, 1562: *ARTICULI OLI DEILI, TE PRAVE STARE VERE KER-SZHANSKE*. Tübingen.

TL 1567 = Primož TRUBAR, 1567: *SVETIGA PAVLA LYSTVVI*. Tübingen.

TC 1575 = Primož TRUBAR, 1575: *CATECHISMVS SDVEIMA ISLAGAMA*. Tübingen.

TPo 1595 = Primož TRUBAR, 1595: *HISHNA POSTILA*. Tübingen.

Literatura

Kozma AHAIČIČ, 2007: *Zgodovina misli o jeziku in književnosti na Slovenskem: protestantizem*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

— — idr., 2011: *Besedje slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

— —, 2015: Adam Bohorič. *Arcticae horulae succisivae de Latinocarniolana literatura*. Kozma Ahačič (ur.): *Slovenske slovnice in pravopisi: spletišče slovenskih slovnice in pravopisov od 1584 do danes*. Dostopno na: <https://fran.si/slovniceinpravopisi/1/1584bohoric> (Pridobljeno: 10. 5. 2021).

— —, 2020: »Razvoj slovenskega knjižnega jezika v 16. stoletju v številkah«, *Slavistična revija*, 68/1, 3–19. Dostopno na: <https://srl.si/ojs/srl/article/view/2020-1-1-1> (Pridobljeno: 12. 5. 2021).

Metod ČEPAR, 2018: Sklanjatev samostalnikov v delu Adama Bohoriča Otrozhia tabla iz leta 1580, *Obdobja 37, Starejši mediji slovenske književnosti: Rokopisi in tiski*, 237–245.

Metka FURLAN 2016: *Prispevki k slovenski in slovanski etimologiji*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Andreja LEGAN RAVNIKAR, 2019: »Slovnčni spol prevzetih samostalnikov v knjižni slovenščini 16. stoletja: od besedilnih virov k slovarju«, *Slavistična revija*, 67/2, 263–271. Dostopno na: <https://srl.si/ojs/srl/article/view/2019-2-1-14> (Pridobljeno: 12. 5. 2021).

MTh 1603 = Hieronymus MEGISER, 1603: *Thefaurus Polyglottus*. Frankfurt.

Majda MERŠE, Franc JAKOPIN, France NOVAK, 1992: Fonološki sistem knjižnega jezika slovenskih protestantov, *Slavistična revija* 40, 321–340.

Fran RAMOVŠ, 1920: *Zgodovina slovenske slovnice. Zbrano delo, prva knjiga*. Tine Logar in Jakob Rigler (ur.), 1971. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

— —, 1923: Deklinacija slovenskega imena očà-óče>ot'c', *Razprave 1923*. 392–400. Jože Toporišič (ur.) *Zbrano delo, druga knjiga, razprave in članki*. Knj. 2. 1997. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Jakob RIGLER, 1985: Ramovševa Morfologija slovenskega jezika, *Slavistična revija: časopis za jezikoslovje in literarne vede* 33, 335–350. Vera Smole (ur.): *Zbrani spisi I, Jezikovnozgodovinske in dialektološke razprave*. 2001. Ljubljana: Založba ZRC.

Stanislav ŠKRABEC, 1995: *Jezikoslovna dela 3*. Nova Gorica: Frančiškanski samostan Nova Gorica.

Povzetek

SKLANJATVENE PARADIGME SAMOSTALNIKOV V BOHORIČEVI SLOVNICI V PRIMERJAVI Z DEJANSKIM STANJEM V SLOVENSKEM KNJIŽNEM JEZIKU 16. STOLETJA

Adam Bohorič v svoji slovnici iz leta 1584 obravnava tudi samostalniške sklanjatve. Deli jih v grobem na sklanjatve moškega (*očā*), ženskega (*mati*) in srednjega (*pismo*) spola. V celotni paradigmi izpisuje samo te tri samostalnike. Ker je cilj slovnice prikazati podobnost slovenskega jezika latinskemu, so skloni naslednji: nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ in ablativ. Ablativ je pravzaprav ponovitev roditeljskega s predlogom *od*; vokativ je ponovitev nominativa. Tako da realno Bohorič obravnava samo štiri slovenske sklone: imenovalnik, roditeljski, dajalnik in tožilnik. Večji je seznam samostalnikov, ki imajo samo nakazano paradigmo. Pojavlja se problem, ker ne vemo vedno, kakšno obliko si je predstavljal v roditeljskem. V ženskem spolu so pod paradigmo »*mati*« obravnavani samostalniki vseh sklanjatev, tako zasledimo v seznamu skupaj navedene *ceha*, *he*; *cerkov*, *cerkva*, *ve* in *čast*, *sti*. Podobno se zgodi pri srednjem spolu, kjer so v seznamu pod paradigmo »*pismo*« navedeni *Opravilu*, *la*; *Seme*, *na*; *Sviné*, *éta*. Ob primerjavi paradigme samostalnikov v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja in paradigme samostalnikov v Bohoričevi slovnici tako lahko ugotovimo veliko razlik, vendar pa nakazane paradigme navadno zdržijo tudi v realnih besedilih.

Sklenemo lahko, da je Adam Bohorič vsekakor dobro opravil svoje delo: dokazal je, da so slovenske slovnične strukture podobne latinskim, hkrati pa je nakazal tudi posebnosti, ki jih samo s prezrcaljenjem latinščine ne bi bilo mogoče predvideti.

Zusammenfassung

DEKLINATIONSPARADIGMEN DER SUBSTANTIVE IN DER GRAMMATIK VON BOHORIČ IM VERGLEICH MIT DER SLOWENISCHEN STANDARDSPRACHE DES 16. JAHRHUNDERTS

In seiner Grammatik aus dem Jahre 1584 behandelt Adam Bohorič u. a. die substantivische Deklination. Drei Paradigmen werden unterschieden: Deklination der Maskulina (*očā*), Deklination der Feminina (*mati*) und Deklination der Neutra (*pismo*). Die gesamte Paradigmatik wird nur an diesen drei Substantiven dargestellt. Da das Ziel der Grammatik von Bohorič darin bestand, die Ähnlichkeit zwischen der slowenischen und lateinischen Sprache zu zeigen, werden folgende Kasus angegeben: Nominativ, Genitiv, Dativ, Akkusativ, Vokativ und Ablativ. Der Ablativ ist eigentlich eine Wiederholung des Genitivs mithilfe der Präposition *od* (*von*); der Vokativ ist eine Wiederholung des Nominativs. Somit behandelt Bohorič nur vier slowenische Kasus: den Nominativ, Genitiv, Dativ und Akkusativ. Jedes Paradigma wird beschrieben und mit längeren Listen entsprechender Substantive (bzw. Adjektive) ergänzt. Unter dem Paradigma des Femininums *mati* werden Substantive aller femininen Deklinationsarten behandelt, deswegen werden auf der Liste Substantive wie *ceha*, *he*; *cerkov*, *cerkva*, *ve* und *čast*, *sti* zusammen angeführt. Ähnliches findet man bei Neutra, wo unter dem Paradigma *pismo* die Substantive *opravilu*, *la*; *seme*, *na*; *sviné*, *éta* angeführt werden. Vergleicht man die substantivische Deklination bei Bohorič mit dem Stand der slowenischen Standardsprache im 16. Jahrhundert, so stellt man zwar Unterschiede fest, jedoch ist im Wesentlichen weitgehende Übereinstimmung festzustellen.

Man kann behaupten, dass Adam Bohorič eine gute Arbeit geleistet hat. Er konnte beweisen, dass slowenische grammatische Strukturen denen des Lateinischen ähnlich sind, gleichzeitig wies er aber auf einige Besonderheiten hin, welche lediglich durch die Widerspiegelung des Lateins nicht vorausszusehen wären.